

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ

**НЕФОРМАЛЬНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ ПІДЛІТКА**

Дипломна робота з соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»)
студентки 4 курсу 42 групи
галузі знань:
0101 Педагогічна освіта
напряму підготовки:
6.010106 Соціальна педагогіка
Дарини Іванівни Демчук

Керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент *І.В.Літяга*

Рецензент: кандидат педагогічних наук, асистент
кафедри природничих та соціально- гуманітарних
дисциплін КВНЗ " Житомирський інститут
медсестринства" ЖОР, Коваленко В. О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПІДЛІТКИ З НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ.....	6
1.1. Аналіз базових категорій дослідження	6
1.2. Зміст, форми і методи соціально-педагогічної роботи з підлітками ...	12
1.3. Неформальні об'єднання як фактор впливу на особистість підлітка ...	21
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ОСОБИСТІСТЬ ПІДЛІТКА.....	29
2.1. Програма дослідження змісту, форм та методів прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка ...	29
2.2. Емпіричне дослідження змісту, форм та методів прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка ...	30
2.3. Програма соціально-педагогічної підтримки підлітків із неформальних об'єднань	44
Висновки до розділу 2.....	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Підлітковий вік як кризова стадія розвитку особистості передбачає проблемний характер взаємовідносин підлітка з оточуючим його соціальним середовищем. Фізична нестабільність, риси характеру, що ускладнюють спілкування, емоційна незрілість, несприятливі мікро- й макросоціальні відносини – усе це фактори ризику, наявність яких, безумовно, робить цей важкий вік ще важчим.

При цьому, суспільні перетворення, що відбуваються в Україні під впливом соціально-економічних змін, призвели до перегляду багатьох соціально-педагогічних орієнтирів. Сьогодні школа як провідний соціальний інститут не може ефективно розв'язувати виховні завдання без взаємодії з різноманітними дитячими та молодіжними громадськими об'єднаннями, які відіграють важливу роль у соціалізації підростаючого покоління, задоволенні його потреб, самореалізації та самоствердженні. Особливо гостру потребу в діяльності таких об'єднань відчуває молодь, оскільки вона в силу своїх вікових особливостей шукає саме у них визнання своєї особистості, гідності та поваги до себе.

Однак, сучасний молодіжний рух на теренах України представлений не лише організованими структурами, а й неформальною молодіжною ініціативою. Значення неформальних об'єднань для соціалізації підростаючого покоління набуває сьогодні особливої уваги. Практика свідчить, що процес соціалізації підростаючого покоління здійснюється здебільшого стихійно, без належної координації виховних впливів різних соціально-педагогічних систем.

Зростання значення неформальних дитячих та молодіжних об'єднань засвідчило їх помітну роль як умови соціалізації особистості, в результаті чого вони стали об'єктом спеціального вивчення. Зокрема, досліджувались особливості соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю (В. Бочарова, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Міщик); проблема створення та розвитку тимчасового колективу (Р. Бернс, В. Глазиріна); виховна робота в об'єднаннях за місцем проживання (А. Бойко, А. Рега, Я. Рейковський); діяльність

неформальних молодіжних об'єднань (М. Малютін, Д. Ольшанський, В. Лісовський, А. Яковлев).

Однак вивчення соціально-педагогічного впливу неформальних молодіжних об'єднань на особистість та процес соціалізації підлітків залишається малодослідженим, саме тому нами було обрано тему дослідження: «Неформальні об'єднання як фактор соціально-педагогічного впливу на особистість підлітка».

Об'єкт дослідження – неформальні об'єднання як фактор соціально-педагогічного впливу на підлітків.

Предмет дослідження – зміст, методи та форми прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка.

Мета дослідження – проаналізувати зміст, зміст та основні форми прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка.

Завдання дослідження:

- 1) Охарактеризувати сутність, форми та методи соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка.
- 2) Дослідити зміст, форми та методи прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка.
- 3) Розробити програму соціально-педагогічної підтримки підлітків із неформальних об'єднань.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань дослідження було використано ряд теоретичних (систематизація узагальнення, аналіз наукових джерел) та практичних методів (статистичні методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів, інтерв'ювання).

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ЗНЗ м. Житомира (ЗНЗ №32, №8, №16).

Теоретичне значення дослідження: узагальнено та проаналізовано теоретичні основи соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка.

Практичне значення дослідження: розроблено й обґрунтовано програму соціально-педагогічної підтримки підлітків із неформальних об'єднань.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (49 найменування, в т.ч. 8 іноземних). Робота викладена на 68 сторінках друкованого тексту та 28 сторінках додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Охарактеризувавши сутність, форми та методи соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка, ми прийшли до наступних узагальнень. Неформальні об'єднання молоді, в силу специфіки підліткового віку, чинять значний вплив саме на підлітків. Неформальне об'єднання – це спільнота, що характеризується високим ступенем згуртованості, особистісним характером спілкування, нечітко вираженою метою групової діяльності і неформальним контролем, який ґрунтується на традиціях і залежить від ступеня усвідомлення групового членства. Виділяють асоціальні, антисоціальні та просоціальні неформальні молодіжні об'єднання. І саме від того, до якого неформального молодіжного об'єднання потрапить підліток, залежить його подальша соціалізація, та, відповідно, вибір методів соціально-педагогічної роботи з ним. Ефективність цієї роботи залежить від розуміння індивідуально-психологічної специфіки даного вікового етапу, внутрішньосімейної обстановки і стратегії виховання, стану фізичного і психологічного здоров'я підлітка, точності визначення симптомів і причин поведінкових порушень. При здійсненні соціально-педагогічних впливів необхідно пам'ятати, що будь-які соціально-педагогічні дії, спрямовані на вирішення завдань в одній сфері (навчально-пізнавальній, емоційній або міжособистісній) призводять до втручання і змін в цілісній структурі особистості. Соціально-педагогічна робота з підлітками реалізується на трьох основних рівнях: розвиваючому, професійному та корекційному. А в контексті ролі однолітків як референтних осіб (що є однією з основних причин вступу до неформальних молодіжних об'єднань), першочергової уваги соціального педагога потребують саме члени антисоціальних неформальних об'єднань, оскільки вони найбільш схильні до девіантної поведінки. Відповідно основні форми та методи соціально-педагогічної роботи з підлітками із неформальних молодіжних об'єднань повинні бути спрямовані на: розхитування і руйнування девіантних настанов, уявлень, мотивів, стереотипів поведінки та формування нових, позитивних; розвиток соціальної активності,

інтересу до себе і оточуючих, сприяння у здобутті певного статусу в позитивно спрямованих угрупованнях; навчання навичкам саморегуляції, співпраці, адекватному прояву активності, вмінню здійснювати правильний вибір форм поведінки; розвиток інтересу і здатності до творчості; оптимізацію позитивного досвіду, створення і закріплення зразків позитивної поведінки.

2. Дослідивши форми прояву соціально-педагогічного впливу неформальних об'єднань на особистість підлітка, ми прийшли до наступних висновків. Соціальні педагоги у значній мірі проінформовані про наявність, специфіку та тенденції розвитку сучасних неформальних молодіжних об'єднань. При цьому переважна більшість відзначає негативний характер впливу цих об'єднань на соціалізацію підлітків. Також фахівці вважають подібні об'єднання джерелом поширення девіантних моделей поведінки та підміною понять схвалюваної поведінки з просоціальної на асоціальну. При цьому в окрему клієнтську групу зазвичай відносять найбільш деструктивні спільноти (та й то після негативного інциденту), зазвичай об'єднуючи проблеми у загальну групу підлітків як кризового віку, але, не забуваючи акцентувати увагу на індивідуальному підході до кожного підлітка як клієнта соціально-педагогічної роботи.

Пізнання перестає бути цінністю для підлітків, що викликано таким проявом кризи підліткового віку як «відторгнення» попередньої ключової діяльності – учіння, у зв'язку з переоцінкою життєвих цінностей та поширеною негативною соціальною оцінкою такої діяльності в середовищі однолітків. Більшість опитаних підлітків мають низький рівень сприйняття себе як цінності, що, на нашу думку, пов'язано із процесами переосмислення соціальної ідентифікації підлітків та певним конфліктом соціальних ролей «дитини» і «дорослого», що виникає в цей період. Проте, дослідження показало, що участь у асоціальних та антисоціальних неформальних об'єднаннях лише загострює цю проблему, а не сприяє її логічному вирішенню в процесі дорослішання та набуття соціального досвіду. Той факт, що характерним є низький рівень сприйняття інших, що свідчить про специфіку

соціальної ідентифікації підлітка через пошук оптимальних соціальних позицій у референтній спільноті однолітків. І хоча група є референтною цінністю, процес особистісного становлення «вимагає» від підлітка переосмислення власних цінностей, а тому відмови від комунікації з деякими оточуючими індивідами, що особливо загострюється у підлітків, що є членами неформальних об'єднань. Суспільно-корисна праця є важливою лише для підлітків з просоціального об'єднання, що прямо пов'язано із несприйняттям підлітками які входять до антисоціального та асоціального об'єднання дорослих обов'язків, а оцінка власної дорослості виключно в контексті прав. І, хоча, соціальна взаємодія є однією із основних форм діяльності підлітків, проте її характер зазвичай розважальний, а змістовий аспект важко наповнити без допомоги сторонніх дорослих.

Також виявлено, що серед опитаних домінує низький рівень сприйняття відповідальності як цінності, що свідчить про їх незначне (або відсутнє зовсім) усвідомлення необхідності відповідальності людини за її вчинки в житті, за вибір моделі поведінки. У цьому випадку переважає екстернальний (зовнішній) контроль в життєво важливих ситуаціях. Соціально-педагогічний вплив неформальних об'єднань на процес соціалізації підлітків є негативним, оскільки «переміщує» основні показники особистісної спрямованості підлітків з характерної для цього віку комунікативної взаємодії з однолітками на спрямованість на себе та носить характер «замкненості» на власних проблемах (часто надуманих). Відповідний соціально-педагогічний вплив, на нашу думку, викликаний субкультурним характером сутності більшості підліткових неформальних об'єднань, які початково позиціонуються в ролі соціальних антагоністів наявним соціальним нормам дорослих. В той же час про необ'єктивність наявного у підлітковому віці почуття дорослості, свідчать отримані результати спрямованості на справу, що практично не характерні опитаним підліткам, оскільки передбачають не тільки наявність соціальних прав, а й вимагає дотримання соціальних норм та зобов'язань.

3. Розробивши програму соціально-педагогічної підтримки підлітків із неформальних об'єднань, можемо узагальнити наступне. Програма соціально-педагогічної підтримки підлітків із неформальних об'єднань, яка спрямована на зміну асоціальної спрямованості учасників неформальних об'єднань на конструктивну взаємодію з іншими однолітками. Мета програми – сприяти саморозкриттю позитивних рис особистості, розвивати навички співпраці, взаємоповаги та формувати адекватну самооцінку підлітків. Формат роботи – групові тренінги, тривалістю 60-90 хвилин. Загальна кількість занять – 10. Очікувані результати реалізації програми: надати психолого-педагогічну підтримку саморозкриттю позитивних рис особистості підлітка; підвищити рівень розвитку навичок співпраці, взаємоповаги підлітків; підвищити рівень інтегрованих просоціальних групових контактів підлітків; підвищити рівень володіння та застосування підлітками конструктивних форм поведінки; сформувати у підлітків уміння долати бар'єри у спілкуванні, накопичувати новий досвід спілкування, зняття емоційної напруги. На нашу думку, реалізація вищезазначеної програми не тільки сприятиме особистісному розвитку підлітків у найбільш референтній для них формі роботи – груповій, а дозволить перенаправити їх групову динаміку з асоціальної на просоціальну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько ; за заг. ред. Капської А. Й. – К. : Центру учбової літератури, 2002. – 315 с.
2. Афанасьєва В.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі / В.В. Афанасьєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – №1. – С. 47 – 52.
3. Башкатов И. П. Психология асоциально-криминальных групп подростков и молодежи / И. П. Башкатов. – М. ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЕК», 2002. – 416 с.
4. Безпалько О. Концептуальні засади соціально-педагогічної роботи дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді / О. Безпалько // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – №1. – С. 27– 34.
5. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
6. Бондырева С. К. Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства / С. К. Бондырева. –М. : Сфера, 2003. – 177 с.
7. Галагузова М. А. Методика і технології роботи соціального педагога / М. А. Галагузова. – М. : Гардарики, 2002. – 226 с.
8. Головатый Н. Ф. Социология молодежи: Курс лекций / Н. Ф. Головатый. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.
9. Данченко О. Особливості організації соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молоді / О. Данченко // Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 384 с.
10. Дмитриева В. Г. Организационная социально-педагогическая деятельность социального педагога в образовательном учреждении: Методические рекомендации / В. Г. Дмитриева, Ф. П. Черноусова, И. В. Яркова. – М. : Гардарики, 2004. – 451 с.

- 11.Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
- 12.Зверєва І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / І. Д. Зверєва; Ін-т пробл. виховання НАПН України, Укр. фонд "Благополуччя дітей". – К. : Універсум, 2012. – 535 с.
- 13.Зверєва І. Д. Соціальна робота в Україні / І. Д. Зверєва, Г. М. Лактіонова. – К. : Науковий світ, 2003. – 448 с.
- 14.Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика / І. Д. Зверєва; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. - К. : Правда Ярославичів, 1998. - 394 с.
- 15.Зубок Ю. А. Проблемы социального развития молодежи в условиях риска / Ю. А. Зубок // Социс. – 2003. – №4. – С. 17 – 23.
- 16.Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи [модульний курс дистанційного навчання] / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К. : Академія, 2002. – 164 с.
- 17.Капська А. Й. Соціальна робота : технологічний аспект : Навч. посіб. / А. Й. Капська. – К. : Фоліо, 2009. – 329 с.
- 18.Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: Навчально-методичний посібник / А. Й. Капська – К.: УДЦССМ, 2001. – 220 с.
- 19.Караев А. М. Социализация молодежи: Методологические аспекты исследования / А. М. Караев // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2005. – №3. – С. 124 – 128.
- 20.Коваль Л. Г. Об'єднання ровесників як фактор соціалізації особистості / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва. – К. : Знання, 1997. – 392 с.
- 21.Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлебик // Соціальна робота : навч. посіб. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.

22. Косарецкая С. В. О неформальных объединениях молодежи / С. В. Косарецкая, Н. Ю. Синягина. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 159 с.
23. Лазаренко О. Соціально–педагогічний аспект у профілактиці девіантної поведінки підлітків / Олексій Лазаренко // Рідна школа. – 2009. – № 5 – 6. – С. 43 – 45.
24. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка. Досвід та перспективи / Л. І. Міщик. – Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – 248 с.
25. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці / С. Д. Максименко. – К. : Наукова думка, 1999. – 188 с.
26. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика / Л. В. Мардахаев. – М. : Гардарики, 2005. – 269 с.
27. Нечаев С. А. Профилактическая работа в школе по предупреждению вовлечения подростков в неформальные молодежные объединения // Педагогический журнал. – № 3. – 2008. – С. 331-338.
28. Ольшанский Д. В. Неформалы: Групповой портрет в интерьере / Д. В. Ольшанский. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
29. Особливості соціального розвитку особистості у підлітковому віці / О. В. Вакуленко // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 95 – 99.
30. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка / С. С. Пальчевський. – К. : Либідь, 2005. – 454 с.
31. Петраш Е. А. Субкультура молодежных объединений: вызов современности или поиск смыслов. – М. : АСТплюс, 2008. – 382 с.
32. Сас Н. Педагогічна взаємодія у шкільному об'єднанні підлітків / Н. Сас // Рідна школа. – 1990. – № 6. – С. 71 – 72.
33. Сергеев В. К. Молодежная субкультура в условиях мегаполиса [Електронний ресурс] / В. К. Сергеев. – Режим доступа : <http://www.synergia.int.ru>. – Назва з екрана.

- 34.Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За заг ред А.Й.Капської, І.М.Пінчук, С.В.Толстоухової. – К. : УДЦССМ, 2000. – 260 с.
- 35.Соціально–педагогічна робота по подоланню різних форм дезадаптації підлітків та молоді // Соціальна педагогіка: Підручник / За редакцією А. Й. Капської. – К., 2006. – С. 370 – 419.
- 36.Степанов П. Подростки / П. Степанов // Социальная педагогика. – 2006. – №4. – С. 75 – 82.
- 37.Технології соціально-педагогічної роботи / За заг ред. проф. А. Й. Капської. – К. : УДЦССМ, 2000. – 372 с.
- 38.Чернета С. Ю. Самодіяльні молодіжні об'єднання як фактор формування соціальної активності особистості / С. Ю. Чернета // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць : у 2 кн. – К., 2002. – Кн. 2. – С. 118–122.
- 39.Штефан Л. Зміст сучасної професійно-педагогічної підготовки соціальних педагогів у Україні / Л. Штефан // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць. – Харків: ОВС, 2002. – Вип. 23. – 168 с.
- 40.Щепанская Т. Б. Традиции городских субкультур / Т. Б. Щепанская. – М.: РГГУ, 2003. – 288 с.
- 41.Ярема В. І. Соціальна робота: теорія і практика / В. І. Ярема. – Ужгород : УЖДУ, 2000. – 154 с.
- 42.Baginsky W. Peer mediation in the UK: a guide for schools. UK: NSPCC Publications, 2004. - 31 pp.
- 43.Christenson S. Schools and Families: Creating Essential Connections for Learning / S. Christenson. – New York: The Guilford Press, 2001. – 246 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=cyfsposters>. – Назва з екрану.
- 44.Greenwald Andy. Nothing feels good. Punk rock, Teenagers and Emo New York: St. Martin's Press, 2003. - 320 pp.

- 45.Kitwana B. Why white kids love hip hop: wangstas, wiggers, wannabes and the new reality of race in America. New York: BasicCivitas Books, 2005. - 225 pp.
- 46.McKay G. Subcultures and New Religious Movements in Russia and East-Central Europe: Cultural Identity Studies. Bern: Peter Lang. 2009. – 445 pp.
- 47.Urban crime prevention and youth at risk. Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World. International Centre for the Prevention of Crime, Canada, 2005. – 66 pp.
- 48.Viney L.L. The impact of group work on offender adolescents / Journal of Counseling and Development, 2001, Volume 79, № 3, pp. 373-381.
- 49.Widdicombe, S. The language of youth subcultures. Social Identity in Action. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1995. – 250 pp.